

MISAO S PROMATRAČNICE

Aktivno sudjelovanje studenata teologije u navještaju Riječi.

Ima li teologija smisla?

Silvio Koščak,
glavni i odgovorni urednik

„Utažujem!“

Hodajući hodnicima našega Fakulteta, ponekad se mogu čuti ova ili slična pitanja: „Ima li uopće teologija smisla? Gdje ću moći, to što studiram, jednoga dana upotrijebiti?“ I na kraju svega, postavlja se jedno drugo veliko pitanje. Je li teologija znanost koja se samo predaje u školama i fakultetima, odnosno, je li rezvirana samo za „četiri zida“ ili ju ipak još negdje mogu upotrijebiti?

Sam čovjek današnjice koliko god „bježi“ od Gospodina, toliko stalno o Njemu ispituje, raspravlja i istražuje. Možda ponekad i sve te odgovore na svoja traženja traži i na krvim mjestima...

Vrlo je zanimljivo u Svetom Pismu primjetiti kako je prvo pitanje koje Gospodin upućuje čovjeku: „Gdje si?“ (Post 3, 9), a točno jedno poglavlje dalje, čak i u istom retku (Post 4, 9), čovjek upućuje i svoje prvo pitanje Gospodinu: „Zar sam ja čuvar brata svoga?“ Gospodin je taj koji čovjeka traži, On ga i nalazi, i unatoč tome što je čovjek pogriješio, Bog stupa s njim u dijalog. Čovjek pak, s druge strane, ne pokazuje baš previše zanimanja gdje je njegov brat, čak štoviše, uzima mu život. Mi

■■■
Hodajući hodnicima našega Fakulteta, ponekad se mogu čuti ova ili slična pitanja: „Ima li uopće teologija smisla? Gdje ću moći, to što studiram, jednoga dana upotrijebiti?“

nismo pozvani bratu čovjeku život oduzeti, nego smo mu pozvani u život donijeti. Život, odnosno, vječnu Očevu Riječ koja je začeta po Duhu Svetom od Marije Djevice. Tu Riječ pozvani smo aktivno naviještati danas bratu čovjeku koji je te Riječi žedan. Blažena Majka Terezija reći će kako „‘Utažujem’ mora biti cilj i radost vašega života.“¹

Želimo li pak Gospodinu iskreno odgovoriti na Njegovo pitanje: „Gdje si?“ onda smo nužno upućeni u traženje odgovora u svojim savjestima preko koje Crkva društvu daje dragocijen doprinos. „Taj se doprinos počinje oblikovati u obitelji, a učvršćuje se u župi, gdje se djeca i mladi uče produbljuvanju Svetog pisma...“²

Teologija?

Vjerujem da smo kroz studij teologije čuli i različite definicije pojma „teologija.“ Osim njezine nominalne definicije, čuli smo i da postoji biblijska teologija, dogmatska, duhovna, fundamentalna i tako dalje. Jesu li pod pojmom „teologija“ obuhvaćene samo katedre, obavezeni i/ili izborni predmeti ili je teologija ipak nešto više od svega toga? U svim tim „različitim“ teologijama, teologija kao znanost nudi nam se kao jedna „ponizna službenica“ u navještanju Gospodina, odnosno njegove Riječi.

¹ Majka Terezija, *Gdje je ljubav, ondje je i Bog*, Verbum, Split, 2010., 67.

² *Govor pape Benedikta XVI. na susretu s predstavnicima civilnog društva, akademske zajednice, kulture, poduzetnika, diplomatskog zbora i s poglavarima vjerskih zajednica (Zagreb, Hrvatsko narodno kazalište, 4. lipnja 2011. godine)*, u: *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, god. XCVIII. 2011/broj 3 (dalje SVZN), 152.

■ ■ ■
Kako i sam „Enciklopedijski teološki riječnik“ kaže, pojam „teologija“ nije kršćanskoga porijekla. „Prva upotreba toga izraza u svezi je s mitom. Homer i Hesiod nazvani su *theologoi* zbog svoje osobite sposobnosti da skladaju i pjevaju mitove.“ Kako dalje Enciklopedijski teološki rječnik nastavlja, Augustin nas podsjeća kako su stoici bili prvi koji su teologiju poistovjećivali s razumom koji objašnjava bogove.

Kako i sam „Enciklopedijski teološki riječnik kaže“, pojam „teologija“ nije kršćanskoga porijekla. „Prva upotreba toga izraza u svezi je s mitom. Homer i Hesiod nazvani su *theologoi* zbog svoje osobite sposobnosti da skladaju i pjevaju mitove.“ Kao dalje Enciklopedijski teološki rječnik nastavlja, Augustin nas podsjeća kako su stoici bili prvi koji su teologiju poistovjećivali s razumom koji objašnjava bogove.³

Kroz povijest pojavljivale su se različite definicije teologije, no na Zapadu, religioznu upotrebu pojma teologije uvodi Augustin koji ju shvaća kao napor da se što više pronikne u smisao Pisma i Božje riječi te pojam „teologija“ ponekad zamjenjuje i pojmovima „sacra pagina“ ili pak „sacra doctrina“.⁴ Na gotovo

³ Usp. *Enciklopedijski teološki riječnik; Sveto pismo-Povijest-Duhovnost-Fundamentalna teologija-Dogmatika-Moral-Ekumenizam-Religije* (dalje ETR), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, siječanj 2009., 1149.

⁴ Isto, 1149.

istom tragu biti će i Drugi vatikanski koncil koji nam omogućuje „da teologiju promatramo prožetu i oživljenu Pismom i u odnosu s crkvenim životom.“⁵

„Budimo spremni...“

Ta Riječ, koja nam je dana i predana, ne može i ne smije ostati samo „mrtvo slovo na papiru.“ Ta Riječ teži da bude izgovorena, odnosno da tu Riječ učinimo vidljivom u ovome svijetu, ne samo po navještaju nego i po našem osobnom svjedočanstvu. Jer kako će reći i papa Benedikt XVI. u nagovoru u zagrebačkoj katedrali, 5. lipnja 2012., „i danas je Crkva u Hrvatskoj pozvana na jedinstvo kako bi se suočila s izazovima u promijenjenom društvenom okružju, nalazeći misionarskom spremnošću nove putove evangelizacije, posebice u službi mladim naraštajima.“⁶

Novi, mladi naraštaji, ne zadovoljavaju se s nečim mlakim, s nečim što u sebi nema konkretnost. Žele vidjeti to živo svjedočanstvo u što i u koga vjerujemo. Baš na tom polju djelovanja i rada s mladima, studneti našega Fakulteta pronalaze svoj smisao i svrhu studiranja kako bi bili uvijek spremni na odgovor svakome koji će od njih tražiti obrazloženje nade koja je u nama. (usp. 1 Pt 3, 15)

⁵ Isto, 1150.

⁶ Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvi Večernje s biskupima, svećenicima, redovnicama, redovnicima, bogoslovima i sjemeništarcima i molitva na grobu blaženog kardinala Alojzija Stepinca (Zagreb, katedrala, 5. lipnja 2011. godine), u: SVZN, 238.

Ti novi, mladi naraštaji, ne zadovoljavaju se s nečim mlakim, s nečim što u sebi nema konkretnost. Žele vidjeti to živo svjedočanstvo u što i u koga vjerujemo. Baš na tom polju djelovanja i rada s mladima, studneti našega Fakulteta pronalaze svoj smisao i svrhu studiranja kako bi bili uvijek spremni na odgovor svakome koji će od njih tražiti obrazloženje nade koja je u nama. (usp. 1 Pt 3, 15)

Ta spremnost u odgovoru u nadu koja je pohranjena u nebesima za nas (usp. Kol 1, 4), traži od nas studenata da u svom studiju ne budemo osrednji, nego da sav svoj trud tijekom studiranja uložimo u upoznavanje te nade koja je u nama – što li kroz Sveto pismo, koje je temeljna literatura cijelokupnog studija, tako i kroz ostalu teološku literaturu s kojom ćemo se susretati kroz vrijeme studiranja, ali i dalje kroz život. Jer, kako nastavlja papa Benedikt XVI. u istom govoru, citirajući blaženoga Alojzija Stepinca, govori kako je „jedno od najvećih zala našega vremena osrednjost u pitanjima vjere. Nemojmo si umišljati... Ili jesmo ili nismo katolici. Ako jesmo, onda se to mora očitovati na svim područjima našega života.“⁷

„Obratite se i vjerujte u Radosnu vijest!“

Da bi se vidjelo da smo u ovom svijetu „kao što je duša u tijelu“⁸, papa Benedikt XVI. ponavlja nam da „božanski Učitelj neprestano djeluje u svijetu i govori svakom pojedinom od onih koje je izabrao: „Slijedi me“ (Mt 9,9). Taj poziv zahtijeva svakodnevnu potvrdu odgovora ljubavi.

⁷ Isto, 238.

⁸ Usp. Pismo Diognetu, u: Apostolski oci III. – Pseudo-Klementova homilija – Pismo Diognetu – Hermin Pastir, Verbum, Split, 2011., 43.

Neka vaše srce bude uvijek spremno!"⁹ Svakodnevna potvrda odgovora na Njegovu ljubav očituje se u našem obraćenju, koje je pak i u središtu navještaja Markova evanđelja.

„Nakon krštenja u Jordanu i kušnje u pustinji, ali tek nakon uhićenja Ivana Krstitelja, nastupa Isus sa svojom porukom: 'Ispunilo se vrijeme, blizu je kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte u Radosnu vijest!' (Mk 1, 15) To je sažetak njegova navještaja, sržni sadržaj onoga što je htio reći ljudima."¹⁰ Tu Isusov navještaj i poziv na obraćenje i vjeru u Radosnu vijest, nije prestao. Traje još i dan danas preko svih nas koji smo pozvani otkrivati i tražiti nove putove evangelizacije, odnosno kako današnjem čovjeku približiti Kristovu poruku koja je „tako stara, a tako nova."¹¹

Nova evangelizacija

U tom traženju novih puteva evangelizacije, imajmo na umu da Krist traži nas te se približava svakome od nas i predlaže sebe kao istinski i odlučujući odgovor na onu čežnju koja prebiva u našem biću, na želju za životom koji vrijedi živjeti.¹²

Evangelizacija u sebi krije isti korijen riječi kao i riječ „evanđelje“ koja je u prvim kršćanskim

vremenima označavala djelatnost, odnosno, ono što je Isus činio i govorio te što su apostoli prenijeli propovjedanjem.¹³

Za pojam „evangelizirati“ slobodno možemo reći da označava navještanje Gospodinove Radosne vijesti: „Zato idite po svem svijetu i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, učeći ih držati sve što sam vam zapovijedio.“ (Mt 28, 19-20)

Iako nam se to može činiti kao težak zadatak, Gospodin ovaj nalog ne ostavlja i bez jednog obećanja koje nam ulijeva sigurnost, ali ponovno daje i jednu natuknicu na koga moramo ili možemo u toj evangelizaciji računati. „Cijeli je naš život hod prema Jednoj i Trojnoj Ljubavi koja je Bog; tako možemo živjeti u sigurnosti da nikada nećemo biti napušteni.“¹⁴

Jer, „svojim trudom ona (Crkva) postiže da svako dobro koje je zasijano u srcu i duhu ljudi ili u posebnim obredima i kulturama naroda ne samo ne propada nego se i pročišćuje, podiže i usavršava Bogu na slavu, zlodusima na pomutnju, a čovjeku na blaženstvo. Svaki je Kristov učenik, koliko je do njega, dužan širiti vjeru.“¹⁵

⁹ Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvi Večernje s biskupima, svećenicima, redovnicama, redovnicima, bogoslovima i sjemeništarcima i molitva na grobu blaženog kardinala Alojzija Stepinca (Zagreb, katedrala, 5. lipnja 2011. godine), u: SVZN, 238.

¹⁰ SCHNACKENBURG, R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 23.

¹¹ Usp. AURELIJE AUGUSTIN, *Ispovijesti X.*, 27, 38

¹² Usp. Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvenom bdjenju s mladima (Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića, 4. lipnja 2011. godine), u: SVZN, 164.

¹³ Usp. ETR, 290.

¹⁴ Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvenom bdjenju s mladima (Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića, 4. lipnja 2011. godine), u: SVZN, 164.

¹⁵ II. vatikanski koncil, *Dogmatska konstitucija o Crkvi 'Lumen Gentium'*, br. 17., u: *Drugi vatikanski koncil – Dokumenti*⁷, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, veljača 2008.

Izričajem „nova evangelizacija“ ističe se pak „trajna zadaća Crkve, koju Crkva ima u pogledu evangelizacije svijeta, naroda i kultura. On najbolje ističe traženje novih metodologija djelovanja koje polaze od razmišljanja i proučavanja, nastavljaju se u propovjedanju i u katehezi, da bi, na kraju stigli do konkretnih oblika svjedočenja koje bi mogli ponovno pounditi životnost i izazovnu snagu evanđelja kao izvora i odgovora na pitanje o smislu i spasenju.“¹⁶

Tu se rađa potreba „novih Duhova“ koji bi se u Crkvi trebali događati svaki dan kako bi Crkva mogla naviještati i svjedočiti Evanđelje svojim suvremenicima.¹⁷ Navještanje i svjedočenje, od nas vjernika, osobito studenta našega Fakulteta, od nas traži da svoju vjeru i izgarđujemo i to osobnom molitvom, kontinuiranim čitanjem Svetoga Pisma, osobito evanđelja po Marku, te sudjelovanjem u sakramentalnom životu Crkve (u Euharistiji i sakramentu ispovijedi).¹⁸

Smisao postojanja

„Svi znamo da u srcu svakog čovjeka boravi snažna čežnja za srećom. Svako djelo, svaka odluka, svaka nakana nosi u sebi tu skrivenu intimnu i prirodnu potrebu. Ali, vrlo često, primijetimo da smo pouzdanje položili u stvarnosti koje ne ispunjavaju tu želju, nego

štoviše, otkrivaju svu njihovu neizvjesnost. I upravo se u tim trenucima osjeća potreba za nečim što „nadilazi“, što daje smisao svakodnevnom životu.

Dragi prijatelji, vaša je mladost vrijeme koje vam Gospodin daruje da biste mogli otkriti smisao postojanja!“¹⁹

Svijet, i onaj vidljivi i nevidljivi, stvorio je Gospodin i predao ga je čovjeku na raspolaganje. Ponekad na njega gledamo samo negativno i bježimo od onoga što nam on pruža. No, kao studenti i mladi vjernici, pozvani smo u taj svijet donijeti i nešto svjetla, nešto pozitivno i novo. A sve počinje od tuda da počnem mijenjati sebe, a ne svijet oko sebe.

Taj isti svijet ponuditi će nam puno toga kako bi pronašli sebe, kako bi si sami mogli pomoći, ali opet se gubimo. „Pun svijet je boja lažljivih“ te stoga molimo Gospodina da nam „osvijetli pravi lik.“²⁰

Potrebno nam je uvijek imati na umu da smo samo stvorenja koja ne mogu živjeti bez svoga Stvoritelja u kojem „živimo, mičemo se i jesmo“ i od kojega svakodnevno kušamo darove Njegove dobrote.²¹

Svijet, pak sa druge strane, kada želi pomoći

¹⁶ ETR, 311.

¹⁷ *Direktorij za liturgiju časova i Svete Mise za Zagrebačku nadbiskupiju, i za biskupije Bjelovarsko-križevačku, Sisačku, Varaždinsku i Vojnu biskupiju za godinu Gospodnju (prijestupnu) 2012., Zagreb, 2011.*

¹⁸ Isto.

¹⁹ *Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvenom bdjenju s mladima (Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića, 4. lipnja 2011. godine), u: SVZN, 164.*

²⁰ *Usp. Božanski časoslov obnovljen prema odluci svetoga ekumenskoga sabora II. vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI., Časoslov Rimskog obreda III, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 907.*

²¹ *Nedjeljni i blagdanski misal za narod; Godina A, B, C, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 335.*

čovjeku da uđe u sebe, da mu pomogne, onda zaboravlja i na duhovnu dimenziju, na žeđ čovjeka za Bogom, za transcendentim, za Onim tko nadilazi svaku ljudsku želju, muku i bolest, za Onim koji ga prihvaća takvim kakvim čovjek jest.

U toj silnoj svjetskoj ponudi, čuje se stalno pitanje s početka Markova evanđelja: „Što ti imaš s nama, Isuse Nazarećanine?“ Kao da želimo i danas Boga iz svoje sredine izbaciti i utočište potražiti svugdje, samo ne u Bogu. Privlači nas sjaj toga današnjega Babilona koji s čovjekom želi samo manipulirati. A taj Babilon i njegov sjaj, doživljava svoj krah jer je u cijeloj toj dinamici grada zaboravljen jedan bitan element – Gospodin.

Iako nam se na prvi pogled može činiti da sve ono što nam taj Babilon nudi da je dobro, zapravo vodi u razočaranje, ali i u manipulaciju koje čovjek ponekad nije ni svjestan. Tako će i danas većina ljudi, osobito mladih, svoje utočište potražiti u medijima, „reality-show“ emisijama, raznim časopisima, zabavama i ovisnostima.²² Je li u tim ponudama smisao svega? Jer „rastući u prijateljstvu s Gospodinom, kroz Njegovu Riječ, Euharistiju i pripadnost Crkvi, uz pomoć svećenika, moći ćemo svima svjedočiti radost susreta s Njim koji nas uvijek prati, i zove nas živjeti u pouzdanju i nadi. Gospodin Isus nije Učitelj koji zavarava svoje učenike; On jasno kaže da hod s Njime zahtijeva zalaganje i osobnu

žrtvu, ali se isplati! Ne dopustimo da nas zavedu privlačna obećanja lakog uspjeha, načini života koji daju prednost izgledu, na štetu nutrine. Ne popuštajmo kušnjama da se potpuno pouzdamo u posjedovanje, u materijalne stvari, odričući se slijediti istinu koja ide dalje, poput visoke zvijezde na nebu, kamo vas Krist želi povesti. Dopustimo da nas povede u Božje visine!“²³

Svijet, i onaj vidljivi i nevidljivi, stvorio je Gospodin i predao ga je čovjeku na raspolaganje. Ponekad na njega gledamo samo negativno i bježimo od onoga što nam on pruža. No, kao studenti i mladi vjernici, pozvani smo u taj svijet donijeti i nešto svjetla, nešto pozitivno i novo. A sve počinje od tuda da počnem mijenjati sebe, a ne svijet oko sebe.

Božja visina

Putevi u „Božje visine“ vrlo su različiti i svaki od nas ima svoj put prema toj visini. Nitko ne može hodati putem kojim je već netko prošao. Na tom putu jedni drugima možemo biti samo na pomoć. „U doba naše mladosti, podupire nas

²² Usp. MILIŠA, Z., *Manipuliranje potrebama mladih*, Zagreb, 2006.

²³ Usp. *Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvenom bdjenju s mladima (Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića, 4. lipnja 2011. godine)*, u: SVZN, 164.

svjedočanstvo brojnih Gospodinovih učenika, koji su živjeli u svom vremenu noseći u srcu novost Evanđelja. Sjetite se Franje i Klare iz Asiza, Ruže iz Viterba, Terezije od Djeteta Isusa, Dominika Savija.“²⁴

Kako mi danas možemo svjedočiti tolikim mladim, ali i drugim naraštajima oko sebe?

„Spectrum“ teologije

Teologija jest znanost koja govori o Bogu, no ona o Bogu ne može govoriti sama za sebe. Traži gorljive i vješte govornike koji će moći i koji će znati prenijeti Gospodinovu poruku u današnjem svijetu. Možda će nam se ponekad činiti kako je studij možda i dugačak, biti će nam obilježen mnogobrojnim ispitima i stresnim situacijama. Studij teologije pomaže nama danas kako bismo i mi nekome bili na pomoć sutra. Ono što kod teologije kao takve zadivljuje leži u činjenici da je to znanost koja nam sama po sebi otvara tolika druga vrata u neke druge znanosti i tako smo, preko nje, nužno usmjereni na suradnju i dijalog s onim drugim, sa svojim bližnjim kojem želim navijestiti Riječ, Radosnu vijest spasenja.

Tako se i cijeli naš studij pretvara u jedan „spectrum“ koji nas potiče da iz dana u dan navještamo Radosnu vijest. Hoće li to biti putem studentskog časopisa „Spectruma“ ili pak preko organiziranja tribina, susreta, kateheza, radio-emisija, interneta ili „Facebook-a“ – ovisi o nama. Polje djelovanja i

navještanja i sijanja Riječi uistinu je široko, a na nama je da tu Riječ sijemo i da kroz studij teologije dopustimo da drugi i u nas posiju toliko bogato znanje o vječnoj Očevoj Riječi.

Stoga i na samom početku, dok otkrivamo nove oglede i prinose studenata Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, želimo moliti Gospodina zajedno s Majkom Terezijom:

„Dragi Isuse! Pomozi mi širiti Tvoj miomiris kamo god pođem. Preplavi mi dušu Svojim Duhom i Svojim Životom. Prožmi i zaposjedni cijelo moje biće tako potpuno da moj život bude samo izjaravanje Tvojega. Svijetli kroz mene i budi tako prisutan u meni da svaka duša s kojom dođem u doticaj mogne osjetiti Tvoju prisutnost u mojoj duši. Neka, podigavši pogled, ne vide više mene, već samo Isusa! Ostani sa mnom te ću početi svijetliti kao što Ti svijetliš, svijetliti tako da postanem svjetlo drugima. Svjetlo će, o Isuse, biti sasvim od Tebe; ništa od njega neće biti moje. Ti ćeš preko mene svijetliti drugima. Daj mi slaviti Te onako kako Ti se najviše sviđa, svjetleći onima oko sebe. Daj mi propovijedati Te bez propovjedanja, ne riječima već primjehom, privlačnom snagom, ljubaznim utjecajem onoga što činim, očitom puninom ljubavi koju moje srce osjeća za Tebe. Amen.“²⁵

²⁴ Isto.

²⁵ *Gdje je ljubav, ondje je i Bog*, 380.

■ ■ ■ Literatura

Majka Terezija, *Gdje je ljubav, ondje je i Bog*, Verbum, Split, 2010., 67.

Govor pape Benedikta XVI. na susretu s predstavnicima civilnog društva, akademske zajednice, kulture, poduzetnika, diplomatskog zbora i s poglavarima vjerskih zajednica (Zagreb, Hrvatsko narodno kazalište, 4. lipnja 2011. godine), u: *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, god. XCVIII. 2011/broj 3 (dalje SVZN), 152.

Enciklopedijski teološki riječnik; Sveto pismo-Povijest-Duhovnost-Fundamentalna teologija-Dogmatika-Moral-Ekumenizam-Religije, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, siječanj 2009., 1149.

Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvi Večernje s biskupima, svećenicima, redovnicama, redovnicima, bogoslovima i sjemeništarcima i molitva na grobu blaženog kardinala Alojzija Stepinca (Zagreb, katedrala, 5. lipnja 2011. godine), u: SVZN, 238.

Pismo Diognetu, u: *Apostolski oci III. – Pseudo-Klementova homilija – Pismo Diognetu – Hermin Pastir*, Verbum, Split, 2011., 43.

SCHNACKENBURG, R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 23.

Nagovor pape Benedikta XVI. na molitvenom bdjenju s mladima (Zagreb, Trg bana Josipa Jelačića, 4. lipnja 2011. godine), u: SVZN, 164.

II. vatikanski koncil, *Dogmatska konstitucija o Crkvi 'Lumen Gentium'*, br. 17., u: *Drugi vatikanski koncil – Dokumenti* 7, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, veljača 2008.

Direktorij za liturgiju časova i Svete Mise za Zagrebačku nadbiskupiju, i za biskupije Bjelovarsko-križevačku, Sisačku, Varaždinsku i Vojnu biskupiju za godinu Gospodnju (prijestupnu) 2012., Zagreb, 2011.

Božanski časoslov obnovljen prema odluci svetoga ekumenskoga sabora II. vatikanskoga proglašen vlašću pape Pavla VI., *Časoslov Rimskog obreda III*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 907.

Nedjeljni i blagdanski misal za narod; Godina A, B, C, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 52004., 335.

MILIŠA, Z., *Manipuliranje potrebama mladih*, Zagreb, 2006.